

ВПЛИВ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Музично-слухова увага є важливою складовою в музичній діяльності особистості, а її формування – невід’ємним в музичному навчанні. Від рівня сформованості музично-слухової уваги залежить здатність учнів повноцінно сприймати, аналізувати, виконувати музику, роздумувати про неї.

У процесі музичного навчання дітей від шести до десяти років важливим є врахування вікових особливостей розвитку їх уваги, від чого залежить спроможність молодших школярів до слухового зосередження, його інтенсивності та тривалості.

Питання уваги розглядалося низкою педагогів та психологів, які досліджували сутність уваги, її властивості та зв’язок з особливостями індивіда (П. Гальперін, Ф. Гоноболін, М. Добринін, Ю. Дормашев, С. Рубінштейн, І. Страхов, В. Страхов, Н. Чуприкова та ін.), психофізіологами (А. Бару, М. Безруких, Т. Бетельова, І. Вартанян, Н. Дубровинська, О. Лурія, Д. Фарбер, Е. Хомська та ін.). Вікові особливості розвитку уваги досліджувалися І.Ахтам’яною, І. Баскаковою, Т. Бетелевою, Л. Виготським, Ф. Гоноболіним, Т. Дубовицькою, Н. Дубровинською, О. Єрмолаєвим, С. Лукомською, К. Мішановою, Є. Рибалко, С. Спичак, Г. Угаровою та ін.

В музичній педагогіці питання впливу вікових особливостей на слухову увагу молодших школярів в умовах проведення уроків музичного мистецтва спеціально не досліджувалося. Отже, потреби практики і недостатність досліджень зумовлюють актуальність даного питання.

Метою даної статті є вияв характерних вікових особливостей, притаманних учням молодших класів, які у процесі музичної діяльності впливають на актуалізацію слухової уваги школярів (зокрема, таких її

компонентів, як концентрація, стійкість, вибірковість, обсяг, переключення, розподіл).

Слухова увага молодших школярів у музичній діяльності розглядається нами як процес та результат налаштування на сприймання музичних явищ, що виявляється у здатності до зосередження на їх звучанні та художньо-змістовній сутності. Слухова увага виявляється у слуханні, виконанні музики та елементарній творчості, що сприяє аналізу звукової інформації, контролю та регуляції музичної діяльності в цілому [4, 5].

Як зазначає низка вчених, увага в онтогенезі зазнає суттєвих змін, що зумовлено високою пластичністю мозкової організації та перебудови структурно-функціональних систем у процесі навчання і розвитку дітей (Т. Бетелева, Н. Дубровинська, Д. Фарбер). Увага учнів молодших класів має низку специфічних особливостей: у школярів відмічається велика чутливість до зовнішніх вражень, до нових предметів, які виступають джерелами збудження кори головного мозку, внаслідок чого учні відволікаються від того, на чому були зосереджені. Також учні початкових класів легше зосереджуються на предметах зовнішнього світу, ніж на власних думках та уявленнях, тому незначний подразник зовнішнього оточення може легко відволікти їхню увагу, і це призводить до загальної нестійкості уваги, виявів неуважності. Це пояснюється перевагою мимовільної уваги над довільною як реакція молодших школярів на зовнішні подразники (І. Ахтамьянова, Т. Бетелева, Н. Дубровинська, Д. Фарбер).

Процес музичного навчання передбачає включення учнями довільних процесів слухання, мислення, запам'ятовування, виконання тощо. За твердженням І. Баскакової, Т. Дубовицької, І. Страхова та ін., у навчальній діяльності слід підключати різні рівні психічної активності учнів, підтримувати на уроці всі види уваги – довільну, післядовільну, а також і мимовільну, керувати процесами їх взаємозв'язку.

Досягнення продуктивного перебігу музичної діяльності потребує знання особливостей уваги учнів, зокрема слухової, та передбачення

вчителем поведінкових виявів школярів (зовнішнього реагування) під час виконання музично-практичних дій.

У роботі з учнями першого класу слід очікувати на початку навчання швидкого включення мимовільної слухової уваги: її викликати новизна творів для сприймання та виконання. У процесі музичного навчання учні залучаються до сприймання та виконання музичних творів, що передбачає слуховий аналіз, контроль та самоконтроль тощо, і це складає певне навантаження на роботу довільної слухової уваги школярів.

Одним із необхідних чинників, який може викликати та втримувати довільну слухову увагу учнів першого класу, виступає емоційність музичних об'єктів, що викликає емоційний і значущий для школярів відгук. Це пояснюється фізіологічною особливістю дітей 6 – 7-літнього віку досягати внутрішнього стану активності та працездатності внаслідок реагування на емоційні чинники. Особливо це стосується дітей шести років, у яких відмічається недосконалість участі лобних відділів у сприйманні інформації, де здійснюється аналіз значення слів та мисленнєві операції (Д. Фарбер). У зв'язку з цим емоції у дітей 6 – 7 років виступають безпосередніми регуляторами діяльності, тому в роботі з першокласниками доцільним є така організація музичної діяльності, яка буде спрямована на підвищення її емоційної значимості. Емоційно значимими для учнів даної мікрівікової групи будуть ігрові завдання, музично-дидактичні ігри, використання музичних творів на тематику, близьку інтересам дітей-шестирічок (музичні образи природи, птахів і тварин, казкові персонажі тощо). Сприятим слуховому зосередженню буде широке застосування наочності, оскільки в музичних враженнях учнів даного віку переважає зорова сторона, і учні інтерпретують музику як частину наочно-образної картини життя.

Підвищити емоційність музичного сприймання учнів 1 – 2 класів спроможні музичні твори, динамічні, ритмічні та темпові особливості яких здійснюють на учнів емоційний вплив, і, як наслідок, рухові реакції тіла: рухи руками, головою, ногами, коливання всього тіла. Наприклад, ритмічні

акценти можуть спровокувати у молодших школярів досить сильні рухові реакції. Музыка є тим емоційним стимулятором, який формує позитивні емоції, підвищує збудливість вищих відділів ЦНС (О. Костюк), і тому підбір музичних творів для сприймання та виконання у 1 – 2 класах має враховувати закономірності емоційного впливу ритму та гучності музичних творів.

Стан активності та працездатності учнів 1 – 2 класів, який викликають емоційні стимули, зумовлює «генералізовану коркову активацію», коли на зовнішні впливи організм реагує активацією найрізноманітніших фізіологічних систем (Г. Хомич, Д. Фарбер). Є очевидним, що такий спосіб реагування є неекономічним, з цією фізіологічною особливістю пов'язані швидке вичерпання резервів організму, неможливість забезпечувати нормальне функціонування протягом тривалого часу. У зв'язку з такою незрілістю механізмів уваги немає функціональних можливостей для тривалої підтримки стійких станів, що виникають під час діяльності [5, 10], тому для підтримки стійкої музично-слухової уваги у дітей ефективним буде підбір музичних творів, невеликих за обсягом, невелика тривалість бесіди щодо прослуханого музичного твору, поетапність виконання завдань, оцінювання та самооцінювання мікроетапів роботи.

Досягнення концентрації та стійкості музично-слухової уваги під час слухання та виконання музичних творів передбачає відсутність факторів, які викликають відволікання. Слід зазначити, що надмірні рухові реакції під час моторної, ритмізованої музики можуть призвести до порушення музично-слухової уваги через збудження інших ділянок кори головного мозку, що зумовить втрату слухової спрямованості на сприймання музичного образу. У даному випадку урівноважити надмірну збудливість школярів від дії на них музичного ритму, темпу, динаміки потрібно за рахунок спрямування вчителем слухової уваги школярів на вирішення певного завдання. Перебіг розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація тощо) під час вслуховування в розвиток музики сприятиме концентрації спрямованої слухової уваги на розгортання музичної тканини,

зумовлюватиме втримання її стійкості. Для цього під час сприймання та інтерпретації музичних творів вчителю доцільно спрямувати музично-слухову увагу учнів на пошук певних музичних компонентів – емоційного тону звучання музики, на уявне спілкування між слухачем та музичним твором, на отримання естетичної насолоди з подальшим усвідомленням музичних вражень тощо. Дозоване розумове напруження під час музичної діяльності сприятиме музичному розвитку учнів та формуванню компонентів їх музично-слухової уваги.

Для учнів 3 – 4 класів їх віковий розвиток, набуті ними слуховий досвід та музично-слухові навички зумовлюють особливості слухової уваги, відмінні від учнів 1 – 2 класів: школярі стають все більше і більше здатними зосереджувати слухову увагу на головному, істотному. Фізіологічним підґрунтям слугує більша зрілість лобних відділів, де здійснюється оцінка змісту інформації [5, 20]. На восьмому році життя до взаємозв'язку активаційної та сприймаючої систем мозку приєднується інтелектуальна сфера (Г. Угарова), тому для школярів 8 – 10 років ефективними чинниками, що спроможні викликати довільну слухову увагу, виступають емоційно нейтральні джерела: питання та завдання, що поставить вчитель, стануть для учнів внутрішньою спонукою, орієнтиром для вибіркості музично-слухової уваги, її розподілу.

Учні 3 – 4 класів спроможні довше втримувати стійку слухову увагу, що ґрунтується на формуванні у даному віці більш економічної організації мозкових систем [5, 32]: нервова система дозріває до рівня врівноваженості процесів збудження та гальмування. У віці 9-10 років (учні четвертого класу) доцільно більш інтенсивно тренувати розподіл музично-слухової уваги учнів, оскільки в даний період відмічаються ознаки зрілості довільної уваги (Д. Фарбер, Н. Дубровинська), перехід до спеціалізованих та диференційованих психічних процесів (І. Баскакова). Таке фізіологічне підґрунтя уможлиблює здійснення контролю та самоконтролю за музично-

слуховими діями в музичній діяльності, які відбуваються одночасно, що сприяє формуванню розподілу музично-слухової уваги школярів.

Отже, урахування специфіки уваги молодших школярів, зумовленої віковими особливостями, є важливою педагогічною умовою формування музично-слухової уваги учнів початкових класів. Це передбачає знання вчителем характерних ознак уваги у дітей від шести до десяти років, її виявів, закономірностей процесів її збудження та гальмування, і в зв'язку з цим застосування таких чинників впливу на молодших школярів, які є найефективнішими для кожної з мікрівікових груп.

Подальший напрямок розробки дослідження передбачає пошук нових форм та методів у формуванні музично-слухової уваги молодших школярів.

Література

1. Баскакова И.Л. К проблеме развития внимания в школьном возрасте / И.Л. Баскакова // Вопросы психологии познавательной деятельности: [Сб. науч. трудов]. – М.: МГПИ, 1979. – С. 3 – 9.
2. Бетелева Т.Г. Сенсорные механизмы развивающегося мозга / Т.Г. Бетелева, Н.В. Дубровинская, Д.А. Фарбер. – М.: Наука, 1977. – 175 с.
3. Дубровинская Н.В. Нейрофизиологические механизмы внимания. Онтогенетическое исследование / Дубровинская Нина Вениаминовна. – М.: Наука, 1985. – 144 с.
4. Миколінська С.І. Методика формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 “Теорія та методика музичного навчання” / Миколінська Світлана Іванівна. – К.: 2013. – 20 с.
5. Фарбер Д.А. Физиология школьника / Д.А. Фарбер, И.А. Корниенко, В.Д. Сонькин. – М.: Педагогика, 1990. – 64 с.

Миколінська С.І. Вплив вікових особливостей молодших школярів на формування їх музично-слухової уваги.

У статті висвітлено характерні вікові особливості, притаманні учням молодших класів, які у процесі музичної діяльності впливають на актуалізацію їх музично-слухової уваги. Вчителю слід враховувати вікові особливості учнів від шести до десяти років, оскільки вони мають вплив на спроможність молодших школярів до слухового зосередження, його інтенсивності та тривалості.

Ключові слова: музично-слухова увага, музична діяльність, молодші школярі, урок музичного мистецтва.

Миколинская С.И. Влияние возрастных особенностей на формирование музыкально-слухового внимания младших школьников.

В статье рассматриваются характерные возрастные особенности школьников младших классов, которые учитель должен учитывать для эффективного формирования музыкально-слухового внимания. Возрастные особенности, характерные для детей от шести до десяти лет, влияют на актуализацию их музыкально-слухового внимания в процессе музыкальной деятельности, от чего зависит способность у школьников к слуховому сосредоточению, его интенсивности и продолжительности.

Ключевые слова: музыкально-слуховое внимание, музыкальная деятельность, младшие школьники, урок музыкального искусства.

Svitlana Mykolinska.

S.I. Mykolinska. The Influence of Age Features of Primary School Children to Form Their Musical Auditory Attention.

The article discusses the typical age characteristics of primary school children, in the lower grades. These features are in the process of musical activity affect the actualization of musical-auditory attention of students. The teacher should take into account the age characteristics of children six to ten years, because they affect the ability of children to the hearing concentration, intensity and duration.

Key words: the musical-auditory attention, musical activity, primary school children, lesson music.

The article discusses the typical age characteristics of primary school children, in the lower grades. These features are in the process of musical activity affect the actualization of musical-auditory attention of students. The teacher should take into account the age characteristics of children six to ten years, because they affect the ability of children to the hearing concentration, intensity and duration.

The specific age characteristics primary school children is high sensitivity to external impressions, new items, resulting in students being distracted from what were concentrated. Also for primary school students are characterized by a General instability of attention, symptoms of inattention. Pupils easier to focus on the objects of the external world than their own thoughts and views, so minor irritant external environment can easily distract their attention.

In working with [children](#) six or seven years expedient is to organize musical activities, which will focus on enhancing its emotional significance (the inclusion of musical and didactic games, the use of musical works on the theme of images of nature, birds and animals, fairy tale characters). It is important to choose music, small volume, hold a brief conversation about the heard music, to perform the task in stages, to evaluate small stages.

Children from 8 to 10 years can focus when sources of attention is emotionally neutral factors (questions and tasks). Also children can focus auditory attention on the main. At the age of 9 - 10 years, fourth grade students, should be trained distribution and selectivity musical-auditory attention of students. To do this, children must exercise control over the music-hearing actions that occur simultaneously. Questions and tasks set by the teacher, should be the benchmark for selectivity musical-auditory attention, its distribution.